

I

Martis et arma feri, et partum virtute triumphum
magnanimi dic, Musa, viri, qui fortibus ausis
dispulit invectos tyrrhenum ad littus Iberos
intrepidus; gentem neque enim periisse Latinam
fas erat, externoque viros parere tyranno 5
Quis metus exactas animis in praelia gentis
Barbaricas, Italasve novo concurrere bello
Impulit? Indomitum quae causa lacescere martem
suasit? Et amborum populos aeterna subegit
exercere odia? Ac tantas consurgere in iras? 10
Prisca fides, veterumque memor Discordia rerum,
quod mare, quod terras romana potentia quondam
imperiis elata suis Garamantas et Afros,
Auroram et Zephyrum, nec non Boreanque Notumque
subdiderat pedibus, domitumque subegerat orbem. 15
Hinc fluere urgenti semper discordia fato
longius, et stimulis agitatae ingentibus irae
misceri, totisque furor crebrescere terris,
Romanosque duces vani indignantur Iberi
extremas populasse plagas; tempusque monere 20

Tit: Basinii Parmensis Hesperidos Liber Primus Incipit *R*₁ *R*₂, *F*, *Pa*₂; Basinii Parmensis Hesperidos Liber Primus *P*, *Pa*₁, *W*; Basinii Parmensis Poetae Hesperidos Liber Primus Incipit feliciter *V*₁

* imperiis elata suis] imperio sublata *R*₁ corr. *R*₂

** 1 Martis] –artis, *M om.* *F Pa*₁ *V*₁ *W* 3 Littus] *litus St.*; 8 martem] *matem sed. corr. F* 11 veterumque] *vetusque Ro* 13 Garamantas] *Garamanta sed. corr. O* 17 agitatae] *agitare sed. corr. Pa*₂ irae] *ira sed. corr. Pa*₂ 20 monere] *movere V*₁

*** 2 dic, Musa, viri] *Hom. Od. I,1; Hor. Ars, 141* fortibus ausis] *Aen. IX, 281; Sil. It. Punica, I 151, III 179* 6 Quis metus] *Aen. X, 9* 8 lacescere suasit] *Sil. It. Punica, I 680* 8-9 lacescere – suasit] *Aen. X,10* 11 prisca fides] *Aen. VI 878, IX 79* 12 quod mare, quod terras] *Ov. Ex Ponto I X 9* 13-15 Garamantas ~ orbem] *Astr. II 471-476* 13 Garamantas et Afros] *Aen. VI 794* 14 Auroram ~ Notumque] *] Mel. III, 823* 16 urgenti ~fato] *Aen. II, 653* 18 totis ~ terris] *Ausoniae decus, 96*

Tum demum facilis Latii tentare ruinas,
 discordisque animos, bellum crudele videbant
 Italiae commune scelus. Ligus omnis in armis,
 Euganeusque fuit: regem sortita potentem
 barbara gens Italas ibat sibi poscere terras. 25
 Iam tum Fama viros movet inclyta, totaque surgit
 Gloria, et antiquae iam laudis amore feruntur
 praecipites populi: veterum iam facta parentum
 inter se memorant, varioque ardore tumescunt.
 Hinc decus Ausonium, priscique superbia regni, 30
 et fortuna deum, rebus quae fida latinis
 usque fuit, dum bella domo procul alma gerebat
 Italia, et virtus hominum romana priorum.
 Monstra deum multos iam tum vulgata per annos
 signa futura dare, ac caedem et crudele minari 35
 excidium, terraeque tremor: tum coepta moveri
 praelia per populos inter se, et plurima leto
 corpora, Parcarum demesso stamine, reddi;
 defectusque polo Solis, Lunaeque recursus
 et dira facies, et sydera ab aethere lapsa, 40
 omnia quae iam tum belli portenta futuri
 digna dabant, letumque viris stragemque parabant.
 Nam ferus Ausonias veniens Alphonsus ad oras,

* 22 discordesque ~ bellum] ??? R₁ R₂ 29 tumescunt] fremescunt R del. et corr. R₁ 36 Excidium, terraeque tremor: tum coepta moveri] Excidium terraeque tremor *squalentia arva / Defectusque poli solis lunaeque recursus / tum strepitus caeli longe* tum coepta moveri R del. *squalentia ~ longe* R₁ 39 Defectusque ~ recursus] om. F P O Pa₁ Pa₂ V₁ V₂ Ro W add. in mg. R₂ (recto ordine litteris a et b appositis tamen restituto)

** 21 facilis Latii] inv. V₁ 37 inter se] interse F Ro 38 demesso] demisso V₁ 40 dira] dirae F 41 quae]que sed corr. P₂ belli] bella V₁ 43 oras] horas F Alphonsus] add. in mg. al. m. O

*** discordisque animos] Astr. II 478 26 fama ~ inclita] Aen. II 82 27 antiquae laudis] Georg. II 74 28 Praecipites populi] Lucan. Phars. I 492 39 Defectusque ~ recursus] Lucr. V 751, Georg., Astr.

exponensque feram tyrrheno in littore gentem,
 adventu et fama populos terrebat hetruscos. 45
 Cum Pater ipse deum caelo Saturnius alto
 Mercurium arcessit, tenuis qui verba per auras,
 et mandata refert patris: "Cyllenia proles,
 nate, vola, claroque celer delabere olympos,
 Sismundumque moras qui nunc terit, ea age longas 50
 alloquere, ut totas compellat in agmina gentis
 Italiae, et patriis Alphonsum avertat ab oris.
 Ille quidem, quanvis bello sit clarus et ipso,
 Parthenopenque suis olim submiserit armis,
 effugiet, se seque velocibus auferet austris, 55
 pontivagoque dabit sinuantia linthea malo".
 Sic ait: ille pedem pulchris talaribus ornat,
 et levibus pennis ventosas implicat alas,
 tum virgam, assuetumque capit de more galerum,
 ac pariter labens caelo se misit, et auras 60
 navigat aethereas, vastumque relinquit olympum.
 Olli operans longe Zephyrum aspirabat Apollo.
 Contigit accitis demum tentoria ventis
 Pandhulphi magni, media qui nocte quietem
 divinam, et placidos carpebat pectore somnos 65

* 47 arcessit] *corr. in ras.* *R₁* 52 Italiae ~ oris] Candida magnanimi capiet tentoria regis *R del. et ins. s. l.* Italiae ~ oris *R₁* 53 ille ~ ipso] *litt. b add. in mg.* *R₁* 53-54 *inter vv.* 53 et 54 *R inseruit* Quanvis ille sui suspectet praelia belli *sed del. R₁* 62 – 63 *inter vv.* 62 et 63 *R ins.* Iamque aspectabat montis, atlanta nivalem / Qui caelo caput atque pedes tellure recondit / Appennine tuum caput, umbrosumque taburnum / Tum vesulum atque alios ventosa cacumina montis / Magnaque cerulei maris aequora; littora circum / Spumea tum varia populos tellure potitos; *del. R₁*

** 44 littore] litore *St.* 47 arcessit] accessit *ut vid. Ro* 48 Cyllenia] Cyllennia *F, sed exp. n O????* 49 claroque~olympo] *non legitur O* 50 ea] *en ut vid. V₁, eja St.* longas] *al. m. add. in mg.* Sismundus terit~longas] *non legitur Ro* 51 compellat] compellet *V₁* 54 submiserit] submisit *ut vid. V₁* 55 se seque] se se. –que *om. Pa₁* 56 Pontivagoque ~ malo] *non legitur O* 58 ventosas] ventosos *Ro* 61 aethereas] aetherreas *sed r del. F* 63 contingit] contingit *Ro* 65 pectore] pectora *Ro*

*** 58 ventosas alas] *Aen. XII 848* implicat alas] *Ov. Met. IV 385* 65 carpebat ~ somnos] *Aen. IV 355*

“Eus”, ait, “an vigilas Italorum maxime ductor?

Me Pater ille deum supero tibi mittit Olympo.

qui freta, qui terras, atque aurea sidera torquet.

Duc, iubet, in Celtas ex omni gente Latinos:

numina cuncta favent; neque enim tibi maxima Iuno

70

usquam aberit”. Dixit, celerisque elapsus in auras

incertum iuvenem tali sermone reliquit.

Nec minus ille Iovis secum mandata volutat,

alternatque animum curis; tum singula secum

mente movens tacita, tristi sub corde retractat

75

eventus varios primum, bellicque labores

assiduos et fata deum; tum tempore tali

quid fortuna ferat, qua se ratione sequatur

certa salus, animum partis mutatus in omnis,

omnia pro patriis metuit discrimina terris.

80

Surgit et exilis tunicas indutus, amictu

purpureo, chlamydemque super circumdatus auro,

peronesque pedi iungit, simul accipit ensem

fulmineum, et gemmis insignem, auroque superbo,

caelatum et signis, olli quem fecerat ipse

85

Mulciber, et fulvis stridentem meraserat undis.

Tum sceptrum capit, Omnipotens quod tradidit olim

Pandulpho egregium munus, quo lata tenebat

imperia, atque Italum populos, urbisque regebat.

* 69 – 70 *inter vv. 69 et 70 R ins. ras. et magnanimi capiens tentoria regis????; del. R₁* 75 *retractat] retractat R St, a exp. et corr. R₁*

** 67 *tibi] titibi ut vid. Ro* 72 *sermone] iter. Ro* 74 *curis]euris ut vid. Ro* *tum] cum P* 75 *retractat] retractat F, retrenctat n al. m. add. V₂* 82 *purpureo] purpureo F* *chlamydemque] chlamydem V₁* 87 *tradidit] traddidit V₁*

*** 68 *qui freta, qui terras] Ov. ex. pont. 8, 118* 71 *celerisque ~ auras] Aen. 4, 226; IV 270; IV 357*

His accinctus adest coram Pandulphius heros 90
 omnibus, effulgens tumulo sublimis ab alto
 Chalcoboum, Eurybromumque vocans quis talia mandat.
 “Ite Iovis magni praecones cura, virumque,
 Alphonso et celeres iam nunc mea dicta referte:
 haud nos umbriferi montes, pelagusve sonorum 95
 dividit: ambo armis campum veniemus in aequum.
 Non ego contra illum scelerata capessere bella
 Regnorum, patriave havidus concedere terra
 constitui; me magna movens iniuria Martem
 impulit Ethruscis agitare in praelia campis: 100
 me genus Ausonidum, me raptae littora terrae
 sollicitant, coguntque novo concurrere bello.
 Caedat, et incassum tandem male rapta relinquat;
 post ego Meonias linquam, velut hospes, arenas.
 sin decus Ausonium, atque animos contemnere nostros 105
 apparat, incipiam; neque me bellare pigebit
 donec agam invisas Italos Taraconis ad oras”.
 Talia mandabat magno referenda tyranno.
 Interea oceano fuis aurora quadrigis

* 91 tumulo sublimis ab alto] patriis sublimis in armis *R del. et corr. in mg.* tumulo sublimis ab alto *R1* 92 Eurybromumque] Eurytonumque *R, del. tonum et add. sup. lin. bromum R1* mandat] fatur *R, del. et corr. in mg.* mandat *R1* 93 Alphonso et] *Et regi R, del. et corr. in mg.* alphonso et *R1* 95 sonorum] profundum *R, del. et corr. in mg.* sonorum *R1*

** 90 Pandulphius] Panduphius *P* 92 Eurybromumque] *corr. in ras. P2, erybromumque Ro* 92 quis] *add. sup. lin. F, queis St.* 95 pelagusve] pelagusque *V1* 96 aequum] equum *O, corr.. Pa2* 102 sollicitant] *corr. in ras. Pa2* 103 caedat] cedat *F, Pa2, V2, W* 104 Meonias] Moeonias *F O Ro* 105 contemnere] cotemnere *P2, contempnere O Ro, p exp. W* 106 Donec ~ oras] non legitur *O* Taraconis] Taraconjis *al. m. add. in mg. O* 109 oceano] occeano *Ro*

*** 95 pelagusve sonorum] Hom. *Il.* 13,798

vecta, novo tremulos spargebat lumine fluctus, 110
 aequoris, et summos lustrabat lampade montis.
 Constitit, ac magni spectans nova lumina Solis:
 “Sol, qui cuncta vides, atque omnia maximus audis,
 summe deum Arcitenens, Chrysaï cultor Apollo,
 qui Cyllam et Tenedon, felicia regna, tuamque 115
 Delon, et Ortygiae fontis, Cynthumque iugosum,
 Eurotamque cavum, Lyciam, Soractis et arcis
 Hesperias, altaeque tenes Capitolia Romae,
 ipse fave coeptis, divum pulcherrime, nostris.”
 Sic effatus, equum pressis conscendit habenis, 120
 exploratque vias, incultaque saxa, locosque
 Difficilis, facilisque oculis, Arnumque sonantem,
 Hethruscosque amnis alios, silvasque virentis.
 Ac veluti fulvum sequitur cum forte leonem
 saxosas inter vallis, aditusque malignos 125
 venator; summis Poenorum, in montibus ille
 stat ferus, et fremitum ter dentibus expuit albis,
 murmuraque increpuit, rabidoque exhorruit ore;
 excitum tamen Afer agit, telisque fatigat

* 111 Aequoris, et summos lustrabat lampade montis] Et larga aerios lustrabat lampade montis *R*, *del.* et larga aerios *et corr.* in *mg.* Aequoris *et*, *inter lineas* summos *R₁* summos *add. infra R₁ ???* 106 ac magni] et magni *R*, *et del. et corr.* ac *R₁* 119-120] *inter vv.* 119 *et* 120 *R inseruit* Vos quicumque oculis mortalia cernitis aequis / dii precor italiae custodes maxima semper / Numina: romuleae quianam favistis et urbem / et populo et faulrix trabeati Vesta Quirini / Hanc rabiem iam nunc templis avertite vestris / et pacem ausonijs solam quam poscimus oris / Reddite: & Alphonsum vestra decedere terra / Ne prohibete: procul pelago dare vela profundo / Acceleret profugusque nefas hinc triste reportet; Romuleae] *ae exp. et corr.* romuleam *R₁* quianam] quianam *del. et corr.* qui iam *R₁* favistis et urbem] *corr.* fovistis ??? *R₁* et populo] *o exp. et corr.* populum *R₁* 121 exploratque vias, incultaque saxa locosque] locos *del. et corr.* vias *sup. lin.*, vias *del. et corr.* locosque *R₁* 127 et fremitum] ac fremitum *R*, *del.* ac *et corr.* et *sup. lin.* *R₁* ter dentibus] iam dentibus *R*, *del.* iam *et corr.* ter *sup. lin.* *R₁*

** 112 magna] magni *P* 113 Apollo] *corr.* *P* 116 Ortygie] *corr.* Ortygiae *Pa₂* 118 altaeque] altaque *sed. corr.* *P₂* Romae] Rome *Ro* 119 Ipse] Ispse *Ro* 128 murmuraque] mumura *sed. add. r sup. lin. F* rabidoque] rapidoque *O, Ro, sed corr.* *V₁ V₂*, 130 feram] fera *sed. corr.* feram *Pa₂*

usque premens, silvisque feram vestigat opacis: 130
 haud secus Alphonsum regem Pandulphius heros
 insequitur, positisque vetat requiescere castris,
 quem circum Italiae populi versantur, et olli
 grata animo placidis infundunt gaudia dictis.
 Illi Pallas erat comes invidiosa, decusque 135
 immortale dabat, vires animumque secundans,
 cara Iovis proles, medio Tritonia campo
 ostentans anguis, et Gorgonis ora Medusae
 sibila, terribilemque aeratis Aegida monstris,
 Nubigeri Iovis arma, solo quibus eruit urbis: 140
 atque hortata viros, cunctis in mentibus unum
 iniecit bellum, tum dulcem Martis amorem.
 Amplius haud ultra patriam, carosve penatis,
 arma sed arma viri cupiunt, amor omnis in armis,
 arma fremunt Itali, sonat excita terra tumultu 145
 horrissono, fulgent auro, fulvoque orichalco.
 Qualis ubi silvam in densam furit ignis anhelas
 effundens late flammis, in montibus altis
 apparet rubor, innumeris incendia lucem
 sparsa locis tendunt, micat hinc Vulcanus et illinc: 150
 talis ab aere dabat radiis percussa coruscis
 lumina Solis apex surgentis, et omnia iuxta
 complebat nova lux flammis geminata refusis.

* 135 Illi] Ipsi *R*, *sed. del. et add. in mg. R₁*

** 130 feram] fera *sed. corr.* feram *Pa₂* 133 Italiae] Italiae *sed. corr. P* 136 secundans] secundas *Ro* 138 Medusae]
 Meduse *sed. corr. P* 139 aeratis] eratis *corr. Pa₂*; e ratis *F*; aetatis *sed. corr. r sup. lin. V₁* 143 carosve] carosque
St. 147 anhelas] anelans *V₁* 148 late] latae *ut vid. O* 150 hinc] hunc *Ro* 151 aere] aerae *O*, aerae *sed. exp. a F*,
 ere *corr. Pa₂* 153 flammis] flamis *V₁* refusis] refulsis *Ro*, refulsis *sed l exp. O*

*** 132 positisque castris] *Geor.* III 348 135 comes invidiosa] *Ov. Met.* VIII,144 145 excita terra] *Aen.* XII 445 147-150 *Hom. Il.* XX, 400-409

Haud secus innumerae volucrum se milia gentis
multa ferunt ad te densis iam protinus alis, 155
Mantua, cum turba resonant tua stagna canora,
Mincius et longas Pater accipit amne coortis;
cygnorum ve solet compelli ad littora nubes
Asia prata super, flavi super arva Caysthri,
ludentes tolluntur aves stridore per auras; 160
tot fortes Itali cunctis se se undique fundunt
urbibus ad campum, et liquidi iam flumen ad Arni.
Constitit hic primum pulchris Sismundus in armis
in campi et procerum medio, quem milia circum
hinc atque hinc permulta virum stant agmine, ferro 165
non minus accincti iuvenes, quam si horrida duri
Martis ad arma vocet totus furor; undique clamor,
undique concursus; illum mirantur, et illum
postremi primique adeunt: velut aequore in alto
paulatim fremitus liquidis exurgit in undis, 170
luctanti scopulo Zephyrique Notique sonantis,
obtrudunt fluctus, fervet mare, et ocius omnis
magna tumet ponti facies, tum cana repulso
marmore spuma salit, cunctae se in saxa sequuntur

* 154 Haud secus] *Nec secus R, nec del. et add. haud sup. lin. R₁* 160 tolluntur] *glomeratur R, del. et corr. sup. lin. tolluntur R₁* 161 undique] *milia R, del. et add. undique sup. lin. R₁* 162 flumen] *murmur R, del. et corr. flumina sup. lin. R₁, del. et corr. flumen R₂* 165 permulta] *congesta R, del. et corr. sup. lin. permulta R₁* 167 undique] *corr. R₁*

** 154 innumerae] *innumere sed corr. Pa₂* 158 Cygnorumve] *Cygnorum ut St.* 160 Ludentes] *lududentes V₁* 162 flumen] *flumina St.* 165 permulta] *per multa O, P, W* 174 saxa] *saxasa Ro* sequuntur] *secuntur V₁*

*** 154-160 *Dyos.* 250-256, *Astr.* I 246-247 155 *densis alis*] *Geor.* I 381-388 159 *arva Caysthri*] *Geor.* I 382-383 172-173 *cana ~spuma*] *Sen. Phaed.* 1014

innumeris undae cumulis, ipse imbribus atris 175
tunditur, in nubemque volans se condit Orion,
et caelo caput atque pedes tellure recondit.

Hic ubi iussa ducis constare silentia dextra,
tot fortes Itali secum taciturna trahebant
agmina, nec quisquam mortali in pectore vocem 180
tot populum putet esse, nihil quos lingua iuvabat,
nec dulcis socium varia in commercia sermo,
tanta quies animis, adeo parere decorum.

Toto densa die veniebant agmina tali
ordine, nec cessant, donec nox atra virum vim 185
dividit, et placidae suadet parere quieti,
tum Venus ambrosium sic est affata Soporem:

“Somne, deum requies, hominum divina voluptas,
qui renovas pressos variis languoribus artus,
et genus humanum curis urentibus aufers, 190
cernis ut ipse super patriae stet nomine carae
sollicitus pulchris solus Sismundus in armis?
Qui pius ethruscas tueatur ut inclytus urbis,
venit Arimineis instructo milite terris,

*190 -191 *inter vv.* 190 et 191 *ins.* R Cernis ut ipse super nostri sit prole Aeneae, *del. et corr. in mg.* Stet nunc solus pro gente Latina R₁ 191] *scrip. in mg.* R₂ (*recto ordine litteris a, b et c appositis tamen restituto*) 192 *litt. b add. in mg.* R₂ 193 *litt. c add. in mg.* R₂ ut inclytus] et inclytus R, *del. et corr. sup. lin.* R₁

** 175 *undae*] unde O Ro, *corr. Pa₂* 177 *caelo*] *celo sed corr. Pa₂* 178 *iussa*] *iusaa ut vid. Ro* 181 *iuvabat*] *iubat sed. add. sup. lin. va Ro* 183 *decorum*] *deorum V₁* 186 *placidae*] *placide sed corr. Pa₂* 187 *ambrosium*] *ambrosium ut vid. Ro* 189 *languoribus*] *langoribus codd., emend. St.* 193 *pius*] *prius Ro* *urbis*] *urbes corr. in ras. Pa₁*

et nunc optatis Lydorum tendit in oris. 195

I, Sopor, I iuveni fessis infunde medullis

divinam requiem, totique illabere menti.

Hic te digna manent tali pro munere dona:

inter enim Charites quae sit pulcherrima nostras

grata tibi coniunx, vincloque dicata iugali, 200

aeternos dabitur spes invidiosa per annos;

Pasitheae tu connubijs utere superbis,

nec tu Iunonem speres dare posse mearum

nympharum quicquam, nec si velit ipse deum Rex

vertet Acidalias nostro de fonte puellas”. 205

Dixerat: ille gravis tardis torporibus alas

solvit, et obsuris sensim circumdatus umbris

evolat, elapsas torquet qua plurimus undas

Arnus, et e viridi suspectat margine silvas.

Invenit ut varios volventem pectore motus, 210

factaque per multam repetentem plurima noctem,

insomnemque oculis, et cuncta futura videntem,

“Cur”, inquit, “Pandulphe, caput non ponis? Et ipsum

te reficis grataeque negas parere quieti?”

Dixit, et immensum defudit in alta soporem 215

* 206 tardis] longis R, *del. et add. sup. lin.* tardis R₁ 214 reficis] redimis R, *del. et corr. sup. lin.* R₁

** 195 *al. m. add. in mg.* Lydi O 196 iuveni] *del. et scrip.* W 200 Aeternos] externos Ro 202 Pasitheae] Pasiththee *sed. corr.* Ro 206 torporibus] corporibus V₁ 207 sensim] sensum W 211 Factaque] Fastaque Ro 212 videntem] *corr. et add. in mg* V₁ 215 defudit] defundit P

pectora divinum. Iacuit Pandulphius heros
 membra levi deiecta deo devictus, et alto
 corde sub increscunt magnarum oblivia rerum.

Tum Pater Omnipotens aliud foecundius olli
 auxilium parat, et variam simul advocat Irim. 220

“Iri, vides quantas cladis stragemque minetur
 Ausoniis veniens patrio rex asper Ibero,
 quem contra scaevis fidens Pandulphius armis
 crastinus ire parat, serae qui membra quieti
 vix tandem misso potuit deflectere somno: 225

illum nulla Ceres, illum non ipse Lyaeus
 adiuvat, at curis pascit se ingentibus; olli
 nectar et ambrosiam iubeo te ferre, cibosque
 libet homo quos divus edet: fas noscere divum
 munera, fas illi divina vescier aura”. 230

Haec ait; illa nihil contra adversata, sed alti
 vertice lapsa poli caelo se misit, Ethruscum
 castra petens rapido dea magna celerrima lapsu.
 Conspicit armatos diverso in gramine edentis,
 fumantisque locos: hos insedissee relictis 235

* 220 simul] prior R, *del. et corr. sup. lin.* R₁ 221 cladis] acies R, *del. et corr. sup. lin.* R₁ 224 serae] tardae R, *del. et corr. sup. lin.* R₁ 233 lapsu] cursu R, *del. et corr. sup. lin.* R₁ 233-234 *inter vv.* 233 et 234 *ins.* Stat clypeo clypeus galeae galea, atque viro vir R₁, *del.* R₂ 235 Fumantisque ~ relictis] Fumantisque locos, alios astare relictis R, *del.* alios astare *et corr. in mg.* hos insedissee R₁

** 219 aliud] alidud Ro 223 armis] heros *sed corr.* armis in mg V₁ 224 serae] saere P 225 misso] stilo *sed corr.* V₁ 228 te ferre] referre St. 229 homo] humo V₁ 230 vescier] nescier W, *in ras.* Pa₁

exploratores castris, hos ordine presso
membra levare solo; cuncti, quod cuique caducum
sorte fuit, statione sua pro se usque morari
quisque volunt: tum diva duci divina sub alto
pectore defudit, validisque levamina membris.
Pristinus extemplo magnos vigor imbuit artus,
dulcis odoratae spiravit anhelitus aerae
vivaci sub corde micans, totumque replevit
corpus, et antiquos renovavit in ossibus ignis.

240

Interea Alphonsi nivea ad tentoria regis
praecones mandata ferunt: nihil ille relatis
obstupuit verbis, audacique ore profatur:

245

“Ite redite citi, ductorique haec mea vestro
dicta referte: Italum nihil est quod bella virorum
me moveant, non usque adeo me nota fatigant
Praelia: Parthenope, quam septimus addidit annus
imperio, hac Iove stante meo, non tale vereri
subsidium docuit, terris nunc quale paternis
duxit in Ethruscas heros Pandulphius oras:
dicite sive velit totis exercitus armis

250

255

* 238 usque] ipse R, *del. et corr. sup. lin.* R₁ 240 validisque levamina] rigisque iuvamina *ut vid. R?????, del. et corr. sup. lin.* R₁ 250 moveant] mo –eant R, *eras. et corr. v. in ras.* R₁ 254 Pandulphius] Panfulfius *in ras.* R₁, *corr. sup. lin.* R₂

** 237 cuncti quod cuique] cunctique quod cuique Ro 242 anhelitus] anhelitis *sed. corr.* -tus V₁ 251 annus] annis Ro 252 imperio] impero V₁

concurrat, si mi populis conferre Latinos
 apparat, aut nostro dirimi si sanguine Martem,
 non piget, ambo armis campo certemus in uno,
 miles uterque vacet, positus quin spectet et armis
 cui Deus, et cui fida ferat sua dextra salutem”. 260
 Talia dicta ferunt Pandulpho, atque ordine pandunt
 omnia; at ille hilari iamdudum fronte salutat,
 agnoscitque Iovem simul, et sic ore precatur:
 “Sic tu, summe deum, iubeas, sic horride Mavors,
 tuque Minerva velis, nunc tempus in arma vocari: 265
 magnanimi gaudete viri, nam fortibus ausis
 congregior soli solo in certamine regi
 Alphonso, iniustis Italos qui provocat armis.
 Hic finis tandem belli; me verius unam
 hanc animam vovisse ferent pro gentibus almae 270
 Italiae quicunque volent fera bella minores
 mirari, et veterum censeri sanguine avorum.
 Vos tamen arma, viri, vos arma crepantia cuncti
 induite, et facto procedite in agmine ferro.

* 263 Agnoscitque Iovem, simul et sic ore precatur] Agnoscitque Iovem *fortem que in sydera dextram / tendit et aetherei suspectat lumen olympi* R, *del. fortem que in sydera dextram / tendit et aetherei suspectat lumen olympi et corr. sup. lin.* simul et sic ore profatur R₁ 266 nam fortibus] iuvenilibus R, *del. et corr. sup. lin.* R₁ 268 Alphonso ~ armis] *om. R, in mg. inf. add. R₁ (recto ordine litterae a tamen restituto)* 269 litt. b add. in mg. R₁ 270 litt. c add. in mg. R₁ 271 Italiae quicunque] *spatio relicto inter Italiae et quicunque* R

** 255 populis conferre Latinos] populis latinis P, *latinos corr. in ras. Pa₁, corr. populos* St 260 deus] decus W 262 ille] *add. sup. lin. F*

Non minus accincti proceres, quam si horrida duri 275
Martis ad arma vocet totus furor; ite manipuli;
insidias alii praelustrent, nequa latentis
barbara turba dolos meditetur, et obuius hostis
obtexit fraudes latebrosi in valle recessus”.

Dixerat: ast Itali vario fremuere tumultu 280
et gemitum ingentem tellus dabat incita magno
murmure. Tum fremitusque virum, vocesque loquentum
misceri, et varius volitare per aethera clamor:
haud secus atque olim cum Iupiter altus olympos
intonuit, sonitus redire per ardua vasti 285
omnia, tum pelago spumantia cerula tollunt
Icario in magno venti, zephyrique, notique
incumbunt, imoque cient iam Nerea fundo.
Tum dextram intendit, populoque silentia iussit,
ductoresque videns nunc hos, nunc admonet illos; 290
Tum si quem sumptis clamantem prospicit armis
ignotum, et tardo miscentem murmura vulgo,
talibus increpitans dictis castigat amaris:
“Infelix, quae tanta animo dementia vano
venit, ut alterius nolis audire loquelas? 295

* 285 sonitus] subitae R, *del. et corr. sup. lin.* R₁ vasti] voces R, *del. et corr. in mg.* R₁

** 282 virum] *om. Ro*

*** 290 nunc hos ~ illos] *Aen. VI, 315*

Imbellis, non hic Itali regnabimus omnes!
 Unus enim rex est, unus sit ductor Ethruscum:
 cui Pater omnipotens sceptrum dedit, ille Latinos
 imperio regat”. Et tali tum voce locutus,
 arma humeris magni circumdat ponderis, omnis 300
 ante alios longe lucenti splendidus auro.
 Ut canis aurati fulgens decus Orionis
 sydera multa micat superans, et crine minaci
 ipse sub ardenti moribundus nascitur aestu,
 debilibusque serit morbos mortalibus atros, 305
 multigenumque animal, permixto et sanguine cretum
 omne perit, periire canes in montibus albi:
 talis erat pulchris fulgens Sismundus in armis
 aureus, ut fulvo radiarent cuncta metallo
 agmina: “nunc vires Martis tentemus acuti, 310
 ut videam validas quisquis iaculetur et hastas,
 pascat equos seu quis melius farragine pingui,
 quisve pedum melior cursu, furtoque paratus,
 aut biugum levior currum conscendat, et arma
 induat, aut galeam rapiat, clypeumque micantem. 315

* 300 magni] pulchri R, magni *add. sup. lin. R₁* ponderis] corporis R, ponderis *add. sup. lin. R₁*

** 300 magni] magnis V₁ 306 multigenumque] –que *add. sup. lin. F* 308 periire] pariere W, *corr. F* 309 ut
 fulvo] *iter. sed corr. W* radiarent] radiabant *sed. corr. Ro*

*** 305 debilibusque ~atros] Hom. *Il.* XXII,32; *Astr. I* 458-460

Non equidem numquam populis mandare quiescam
 nunquam hodie; donec stellis venientibus altum
 nox subeat caelum, curruque invecta virum vim
 dividat, atque animos, stimulis ardentibus iras;
 et quoscunque procul cessantis littore cernam, 320
 alitibus, canibusque feris dare frusta iubebo.
 Vos timidos medio constringite in agmine, fortes
 ante illos sistant; seniores terga sequantur”.
 Sic fatur: fremitum magno clamore Latini
 ore dabant cuncti, et campos atque arva tegebant. 325
 Non secus ac liquidis si quando exurgit in undis
 aequor, eunt rapidi per aperta sonantia venti,
 parte alia madidis infert se se Notus alis
 turbidus, Aeolio si forte e carcere missus
 liber habet pelagus; salit unda sonantia circum
 littora, tum scopulum adversum, tum saxea pulsat
 dorsa Notus, fremit omne fretum, rupisque relinquit.
 Sed iam Fama volans scaevos implerat Iberos
 adventare ducem magnum, felicior alter
 quo neque in Italia praesenti Marte, nec usquam. 335

* 319 animos] *corr. R₁* 323 illos] *omnis R, del. et corr. sup. lin. R₁*

* 319 animos] *animis emend. St.* 323 illos] *alios V₁* 326 exurgit] *surgit Ro* 327 rapidi] *rabibi ??? sed corr.*
V₁ 333 scaevos] *saevos F V₁ W; sevos P*

Multis quippe dolor stetit imis ossibus ardens,
multis ira modum super addita, multus ubique
clamor, ubique vagans agitat discordia vulgus.
Hos Italum virtus, illos movet inclyta tanti
fama ducis, movet Antiphaten, qui maximus uni 340
ante alios comes usque fuit per maxima regi
bella, bonus dextra, claris cui gloria factis
parta dabat magnum magnae virtutis honorem;
consiliis haud inferior, cui fama nec usquam
futilis, est vanis primum quod crimen Iberis. 345
Isque, ubi magnanimum conspexit in agmine regem
Alphonsum, alloquitur dictis securus acerbis:
“Dicam equidem, veniamque dabis, rex optime, siquid
peccarim, pandamque libens quae mente locarim:
tu desiste manum committere fortibus armis 350
Sismundi, expertis dudum te credere factis
desine, nos Italum fortunae deme furenti.
Quod si nulla tuae tangit te cura salutis,
at patriae miserere tuae, miserere labantis
Hesperiae extremis terrarum nobilis oris. 355

* 345 vanis] scaevis *R*, *del. et corr. sup. lin. R₁*

** 340 Antiphaten] Antipha tem *sed. corr. al. m. F*, Antiphates *add. in mg. al. m. O, del. et corr. Ro* 343 magnae]
magne *O Ro* 354 miserere] misere *V₁* 355 nobilis] nobis *ut. vid. V₁*

Quid moror? An patrios, si te mors atra, Penatis,
 occupet, arripiant Itali? Prius o mihi tellus
 ima dehisce; prius Stygias illabar ad umbras,
 quam bonus Ausoniis moriens Alphonsus in oris
 hanc laudem Italiae, populisque relinquat Etruscis. 360
 Sunt tibi bella gerant populi qui magna potentes,
 praeque aliis aliaeque manus: tu vince paratu
 ingenti, terrae atque maris pars utraque nostris
 in manibus: quid bella times cum desidet omnis
 Italia? An patriis unus Sismundus in armis 365
 fuderit innumeras, multo nec milite, gentis?”
 Dixerat Antiphates, dictis quem torvus iniquis
 alloquitur pavidum turbata fronte tyrannus:
 “Antiphate infelix, quanquam tibi multa loquendi
 copia, mitte loqui, nec regibus ista procaci 370
 ore velis tandem populum obiurgare per amplum.
 O pudor! Hi me igitur quondam quicunque secuti
 ad patrias remeare iubent, pro Iupiter, urbis,
 polliciti quondam, quaecunque ad bella vocassem,
 ire palam, rapidisque domos circundare flammis 375
 Ausonidum, et longo committere praelia bello?

* 365 Italia? An patriis unus Sismundus in armis] Italia? euganeus liguri crudelia saepe / bella gerit patrijs unus
 Sismundus in armis *R*, *R*₁ *del.* euganeus liguri crudelia saepe / bella gerit *et ins.* an *sup. lin. ante* patriis 366 nec
 milite] non milite, *del.* non *et corr.* nec *sup. lin. R*₁

** 358 dehiscere]dehiscet *ut vid. Ro* umbras] undas *sed. corr. Ro V₁* 361 potentes] potentetes *sed del. -te*
Ro 364 cum] cur *W* 376 committere] comittere *Ro*

Hos ne morae piguit? Maneant, dum compleat orbem
Luna semel, populi; bellis imponere finem
decretum Alphonso: regem ne reddite vestrum
omnibus aeternum me dedecus esse futuris. 380
Non tamen arguerim vos, si mora longa fatigat,
Hesperidae, multos quos Iupiter altus in annos
distulit, at patrios tamen hinc rediisse penatis
turpe sit: o socii, bello durate supremo,
atque brevi spacio videamus ut omina Phorbas 385
vera canat vates: etenim vidistis, Iberi,
vidimus hoc omnes, cum navibus aequora multis
teximus, atque Italiam funesta paravimus arma.
Nec longum est: sanctos aris cum accenderet ignis
Iasius aurata redimitus veste sacerdos 390
fronde sub umbrosa pendentis brachia quercus,
quam penes in silvis surgebat plurima pinus
tonsa comam, et virides complexa cacumine ramos.
Ambarum in summo geminae sedere columbae
vertice; quae viridi consederat altera pinu 395
alitis armigeri Iovis est pavefacta volatu,
in ramisque latens se frondibus abdidit atris.

* vv. 379-424 om. *R*

** 377 morae] more *ut vid.* Ro maneant] maneat P Pa₁ V₁ 380 futuris] faturis *ut vid.* St. 381 tamen] corr. tam . St. arguerim] corr. V₁ 383 hinc] hic St. 385 Atque] Aque St. ut] om. Ro omina] omnia F Ro V₁ W 389] iter. sed expun. F 390 Iasius] Lasius sed eras. L P 392 plurima] maxima sed corr. sup. lin. V₁ 393 et] add. sup. lin. F cacumine] cacumina V₁ 394 summo] somno *ut vid.* V₁ 395 vertice quae] vertice que sed corr. Ro 397 latens] lateris *ut vid.* V₁

Illam septeno volitans premit undique giro.

atque ubi septenos circunvolat ales in orbis

fugit, et aethereas it iuncta columba per auras, 400

quam sacer in mediis Iovis armiger arripit Euris.

Post autem sacra quae sederat altera quercu

ocior aggreditur, pavidamque eviscerat uncis

unguibus, et victor sublimi in vertice perstat”.

Tunc Atlantiades: “populi sperate superbi, 405

hunc finem belli caelo Saturnius alto

ostendit nobis”, inquit: “septem undique giri

Septem annos monstrant, septenaque tempora signant

quis bellare diu magnis continget Iberis.

Altera at Italia est, parvo conamine quam vos 410

vincetis, vestri teneant quae regna nepotes”.

Talia Atlantiades: “quae nunc peraguntur, Iberi,

durate, o proceres, donec Saturnia regna,

atque solo celsas Italum exaequarimus urbis”.

Dixerat, et cuncti magno clamore ruebant 415

armati e vallo: veluti cum nubila tranant

cum rauco clangore grues, pontumque feruntur

trans gelidum, et longae glomerantur in agmine turbae

Pigmaeis mala fata viris, mortemque ferentes.

** 398 septeno] corr. Ro 400 iuncta] coniec.. St, victa mmss. 404 perstat] prestat Ro 408 septenaque] setepna sed corr. et add. p sup. lin. Ro 409 Quis] queis St 414 exaequarimus] exaequavimus W, St. 418 longae] longe O P Ro V₂ 419 Pigmaeis] Pigameis Ro

Ast Itali contra secum taciturna trahebant 420
 agmina: primus erat pulchris Sismundus in armis
 ante alios; veluti ducit cum in praelia taurus
 diversis armenta locis, cervice lacessit
 insurgens ventos; talem te rector Olympi
 tum, Pandulphe, dedit populis decus esse Latinis. 425
 Iamque adeo vicinae acies utrinque volabant,
 illi clamantes, Itali sine more silentes.
 Haud secus ac monti nubem protendit opacam
 aërio Notus, et meliorem nocte latroni,
 pastorique gravem, tantum distabat uterque 430
 iret ut in primos tectis exercitus arvis,
 quantum tela manu dubiis committeret auris,
 aut lapidem quisquis torta ferit aethera funda.
 Extemplo primi turbantur, et horridus arvis
 it globus, arripiunt campum, pugnamque lacessunt. 435
 hic hastam ipse tenens Italos secedere iussit,
 et firmare gradum, quanquam iactare sagittas
 instabant Celtae, glomerataque saxa per auras,
 quos tamen Alphonsus pugna revocavit ab atra.
 Novit enim secum quianam velit inclytus heros 440

** 420 Ast] At *V*₁ 421 pulchris] validis *V*₁ 424 ventos] *om. Ro* 426 adeo] ad eo *St* 427 vicinae] vicine *Ro* 429-430 Aërio ~ uterque] et meliorem nocte latroni / pastorique gravem *om. Ro* 432 -434] *om. Ro* 435 It] *corr. in ras. Pa*₂

*** 420 *Hom. Il.* III, 7-9

fari aliquid. Tum sic Pandulphi maxima proles:

“Vos haec, Hesperidae, vos haec audite, Latini:

cesserit haec Italis victoria si bona nostro

Marte, placet patrias redeant Taraconis ad oras

et Celtae et nati permixto sanguine Iberi.

445

Sin me me Ausonijs fortuna inimica nefando

invideat casu, si me Pater ille deum Rex

lumine iam cassum, iam dulcibus auferat auris,

bella gerant Italis invicti ferrea Iberi:

scit Pater omnipotens letum cui pendeat atrum”.

450

Sic ait Ausonides, populi stupuere frementes,

quos inter dictis rex est effatus acerbis:

“Nos quoque, si fas est, audite, rogamus Iberi,

Et magni Ausonij, quae Iupiter ipse sub auras

ferre iubet dulcis: sancto favet ille tyranno;

455

ab Iove talis honos. Sacris haec foedera firment

Hispani Ausoniique viri: vos ducite nigram

huc pecudem, procures, niveum mihi ferte iuvenicum,

Telluri Solique sacros; aliumque feremus

nos agnum insignem Diti, ne quis Iovis audax

460

rumpere sacra velit, densis dum se occultit armis”.

* *inter vv. 442 et 443 ins.* Quae iubet hic animus dulcis efferre??? per auras *R, del. R₁* *inter vv. 450 et 451 ins.* Unus utrique pater rex omnibus’ omnibus aequii *R, del. R₁* 454 sub auras] per auras *R, del. et add. sub sup. lin. R₁* 457 Ausonii] Itali] *R, add. sup. lin. R₁*

** 442 haec] *add. in mg. F* Hesperidae] experidae *Ro*, experide *O* 443 haec] *om. et add. in mg. O Ro* 444 redeant] redeat *V₂* 445 Celtae] Caeltae *sed corr. Ro* 446 Sin me] *corr. Ro* 450 letum] laetum *O, corr. ??*

Ro 451 stupuere] strepuere St. 452 inter dictis] interdictis F O P Pa₁ Ro W effatus] affatus V₁ 457
 Ausoniiue] *add. in mg. al. m. Pa₂* 460 ne quis] nequis *codd.*

Dixerat; ast animis laeti fremuere Latini,
 Hispanique simul, sperantes aspera tolli
 bella diu incoepta, et nullis exhausta trophaeis:
 frenatisque feruntur equis, quibus omnis humo se 465
 turba iacit, campoque viri statuuntur in aequo.
 Inter utrosque soli spacium telluris opimae
 signatur, quo meta viris, quo terminus extat.
 Tum Pater ipse deum claro sublimis Olympto
 despectans acies, obliquo barbara vultu 470
 agmina, sed fortis meliore fronte Latinos,
 succinctam nymbo, gelidaque in nube sedentem
 Iunonem alloquitur: “quid adhuc, gratissima coniunx,
 quid dubitamus adhuc prisca de gente Quiritis
 et superesse viros, valeant qui fortibus armis 475
 Italiam tegere, et veterum superare parentum
 fortia facta? Vides quali virtute feratur
 spumifero Sismundus equo? Quem solus in hostem,
 solus in Alphonsum primis se praestet ab annis?
 Ergo age, quandoquidem mea te te arcana fatigant, 480
 accipe, diva, meae quae stet sententia menti.

* 464 Bella] B- eras. *et scrips. in mg R₁* 465 humo] humi R, *corr. R₁* 467 opimae] amenae R, *add. sup. lin. R₁* 470 meliore fronte] meliori fronte R, R₁, *mmss., emend. St.* 480 te te arcana] te secreta R, te te arcana *add. sup. lin. R₁*

** 465 humo] humi O Ro V₂ 472 succinctam] succintam, c *add. sup. lin. Ro* 476 tegere] regere O 478
 equo~hostem] *scrips. in ras. W* hostem] hoste *ut vid. F* 480 te te arcana] te arcana, te *add. sup. lin. F* 481
 sententia] *corr. F*

Nunc cupio aëriam demittere nubibus Irim
ventipedem, sacris ut foedera sancta solutis
incipiant primi violare sine omine Iberi”.

Vix ea: cum fatur contra sic candida Iuno:

485

“Convenit inter nos, quotiens arcana patescunt
utrique alterius; neque enim dare maius ubique,
nec praestare mihi potes, o gratissime, munus.

Nanque ego progenies Saturni prima parentis,
inde tibi genus unde mihi: tua maxima coniunx
dicta diu atque soror, superum regina deorum”.

490

Iupiter huic contra: “Tua me tua gratia, coniunx
flexit, et aeterno mihi te devinxit amore”.

Dixit: at illa deam vario circumdata nymbo
ceruleam vocat, et magni mandata Tonantis
pandit, et aripedem caelo dea mittit ab alto.

495

Illa volat, terras et turbine adacta revisit:
conspicit armatas acies, atque aere micantis
hinc atque hinc populos, et latis agmina campis.

* 482 aëriam] variam R, *add. sup. lin. R₁* 485-486] *inter vv. 485-486 ins. Optime mi coniunx animo carissime nostro R, del. R₁* 486 arcana] secreta R, *add. sup. lin. R₁* 491-492]] *inter vv. 491-492 inser. Quare si sapimus ne nos discordia flectat / Ullius ipse mihi tibi nos parere velimus / Dixerat. R, del. R₁ et add. in mg. inf. Iupiter huic contra tua me tua gratia coniunx / flexit et aeterno mihi te devinxit amore (recto ordine signis appositis tamen restituto ??)* 492-493 Iupiter ~ amore] *scrips. in mg. inf. R₂???? (recto ordine verborum litteris a et b appositis tamen restituto)*

494 Dixit] *add. in mg. R₁* 497 Illa ~ revisit] *scrips. in mg. inf. R₂???? (recto ordine verborum litteris a,b et c appositis tamen restituto)*

** 483 sancta] sacra *St.* 488 mihi] corr. *V₁* 496 aeripedem] aeipedem -ri *add. sup. lin. Ro* 498 aere] *add. in mg. Ro* micantis] corr. *Pa₁* 499 agmina] amgmina *Ro*

Hos Mars armipotens, illos agitarat Enyo 500
illa nihil speculata viros, solumque per omnis
ad Phorbanta venit, fuerat qui maximus illo
tempore cunctigenum sciret qui noscere divum
consilia, atque modis scrutari somnia miris.
Solus et Ausonias ipsum qui duxit ad oras 505
Alphonsum augurio fretus, quem Phoebus honorem
addiderat vati; quoniam citharamque fidisque
is puer a primis olli sacrauerat annis.
Hunc dea semotum populis utrinque refusis
longaevum opposita deludit nube, proculque 510
amovet in solas nemorum loca tristia silvas,
ostendens illi populos, regemque secutos,
agmine cedentis simulato: talia vati
obiectat falsis Thaumantis filia visis,
donec eum in solas abducit littoris oras. 515
Huius deinde capit formam, similemque figurat
se dea mortali: rari stant vertice cani,
pendula cum cano stant labra trementia mento,
sunt tremulaeque genae, tremulaeque est vocis imago
discors; assiduo respirant ilia motu. 520

** 500 Mars] maris *Ro* armipotens] corr. *Pa₁*, corr. *in ras. al. m. Pa₂*, armi armipotens *del. armi V₁* 501 viros] *add. sup. lin. V₁* 507 citharamque] Cithereamque *ut vid. Ro* 520 assiduo] *iter. sed corr. V₁*

Venerat auxilio Libyca de gente Biaon
insignis pharetra iuvenis, teretique sagitta,
montivagas agitare feras, cervosque fugacis,
nec non et fulvos solitus turbare leones
horridus, et rapidi perfultus pellibus ursi, 525
cui caput hirsutum malae texere lupinae;
mille viros olim iaculis tremefecit acutis.
Hunc postquam videt astantem dea talibus Iris
alloquitur praestantem animo, et virtute frementem:
“O Libyae virtutis honos, ubi certa, Biaon, 530
tela tibi quondam? Pulsa est quo gloria famae,
qua nulli Libya solitus concedere? Ubi arcus
insignes olim venatibus? Ergo age Phoebo
tela favente iace, et pulchrum pete primus honorem;
incipere quae cunctis facies gratissima Celtis, 535
Alphonso regi prae cunctis grata, tuo si
ingenio sumptis pereat Sismundus in armis”.
Sic effata, homini mentem convertit ad arma
insano, et nondum meditantem obscura deorum
consilia, ac vires Italorum et bella potentum. 540

* 529 et virtute] ac virtute R, et corr. sup. lin. R₁

** 521 Biaon] Bianon Ro, exp. n F 530 Libyae] corr. Ro 535 quae] que W

Interea Ausonii, nec non Taraconia pubes
in medium lecti divosque deasque precati
sacra ferunt, sacrasque incendunt ignibus aras.
Tum rex extremis audax qui venerat oris
stabat, et Ogygij libabat pocula Bacchi, 545
sumebatque prior pateris spumantibus almi
dulcia dona soli, puroque ardebat in auro
nectare dulce magis Sileni munus alumni.
Tum super imperio multum rimatus anhelas
poscebat fibras: nihil illi fibra, nec arae, 550
nec prosunt Superi, cum sic prior ipse precatur:
“Haec ego sive manu, sive armis foedere rumpam,
tum caput hoc aliena manus cervice recisa
auferat, et victrix alienas portet in oras”.
Vix ea; at Ausonides haec tali rettulit ore: 555
“Iupiter Ethruscum nemorum sanctissime cultor,
aethere qui celso regnas, ne cedat olympto
Sol prius oceani liquidas prolapsus in undas,
quam fugiant victi Tyrrheno in littore Iberi,
Alphonsique caput terra foedare cruenta. 560

* 546 almi] *corr. R????* 548 dulce] *mite R, add. sup. lin. R₁* 555 Vix ea] *Rex ea R, R del. et add. vix in mg. R₁*

** 552 haec] *nec Ro* 555 at Ausonides] *et corr. sup. lin. V₁* 559 tyrrheno] *corr. Ro*

*** 549-551 *Mel. III, 685-690*

Avulsum nostris manibus, da, maxime divum,
 da, Pater, et comptos in pulvere ducere crinis,
 perfusos myrra crinis, calidoque metallo
 contortos. Da praedones decedere capta
 Italia; da ne Celtas terraque marique 565
 horrescant Itali: tibi tum de marmore templa
 candenti statuam miris surgentia signis,
 Daedalijs miranda modis, aedisque dicabo
 urbis Arimineae in medio, quas barbarus omnis,
 atque Italus stupeat. Da tantum vincere nobis, 570
 et remove nefas". Dixit, dulcemque Lyaeum
 fudit humi patera, et breviter sic ore profatur.
 "Sic penitus fracti sedes elisa cerebri
 fusa cadat, quicunque prior pia foedera telis,
 sive manu rumpet, madidas ut vina per herbas 575
 ipsa cadunt pateris nunquam reditura supinis".
 Talibus ante aras armati foedera dictis
 firmabant, varioque virum clamore fremebant.
 Nec mora: praecipites ambo, nec territus usquam
 in medium Hesperidum atque Italum processit uterque, 580

* 575 Sive] *in ras.* *R₁* 578 clamore] rumore *R*, *del. et corr. sup. lin.* clamore *R₁*

** 563 calidoque] callidoque *Ro*, callidoque *sed exp.* *L F* 566 tibi tum] tibi non *P* 568 Daedalijs] Daedaleais *sed exp. a V₁*

terribiles visu quassantes vertice cristis
surgentis galeas signis auroque decoras,
hinc Malatesta potens, illinc Tاراconius heros.
Spectantis populos magnus stupor occupat omnis.
Olli indignantes secum, saevumque frementes
obsistunt contra dubio sub Marte laborem,
vulneraque inter se minitantur multa, ruuntque
alter in alterius geminatis ictibus arma.

585

Ac veluti silvam magnam petit advena taururs
arva aliena premens nemorosa per avia passim
diversis armenta locis trahit, atque ita late
optatos populatur agros; timet asper arator
omnis, et in montis alij fugere iuvenci;
maximus ille autem silvis dominatur avitis:
huic inimicus atrox, sua qui postquam arva teneri
sensit, in oppositum fertur violentior hostem;
tum pavidae siluere boves, siluere magistri:
haud aliter Tاراconis honos, et gloria magnae
Italiae ingentes duris versantur in armis.

590

595

Hic vero Alphonsus durae fore dum putat hastae
vim solitam, stygio multos qua miserat horco,
hanc iacit: illa volans clypei septemplicis orbis
rupit, et in medio stridens umbone pependit.

600

* 585 saevumque] scaevumque *R*, c *expun.* *R*₁

Non tulit Ausonides, clypeumque abiecit, humique
cum clypeo telum defregit, et arduus ipsi 605
ipse manu regi telum penetrabile torsit,
et summam clypei partem praerupit, et altum
gustavit leviter violato pectore corpus.
Conclamant Itali, laetumque ad sydera tollunt
murmur, at Hesperidum solvit genua omnia torpor. 610
Hic Malatestaī certissima gloria Gentis
magnanimus duris fidens Pandulphius armis
constitit in geminas alacris duo fulmina plantas
arrecto capite, et socios aspectat ovantis,
ense manumque onerat violento, ac vulnerat hostem 615
ter quater alternis agitantur in orbibus enses:
tum celer insurgens digitos Sismundus in imos
alte depressos habilem se flexit in ictus.
Tum ferit ingeminans, tum pulsat anhelus utrinque
ardentem galeam signis auroque decoram. 620
Buccula sed postquam de casside poene revulsa est,
ter ferit usque premens, fessum sed iam quater ensem
dum domat aere gravi, medium se frangit in ictum
ensis, et imprudens fragilis cadit, atque ita summo
fragmina delucent humero. Non ipse caduco 625

** 610 at Hesperidum] et *corr.* at *sup. lin.* *V*₁ 616 manumque onerat] *ve scrips. et del. inter* manumque et onerat
Ro 622 premens] *add. in mg. al. m. Pa*₂

ense, nec amissis iuvenis deterritus armis
scaevior ingreditur pugnam, et se se horridus ira
suscitat, ac regem dextra petit alta minantem
vulnera; tum manibus perstringit guttura iunctis,
nunc galeam tenet, et conum premit. Ille nec auras
nec caelum potuit captis haurire sub armis,
sed trahitur manibus Sismundi digna potentis
praeda, sed attonitus dubijs effatur in umbris:

630

“Maxime dux Italum, cui Iupiter ipse precari
me iubet, et rerum fortuna celerrima, cuius
munere me victum potuisti cernere regem,
parce odijs ultra; vivum, precor, optime, serva:
lata tibi varijs quae sunt mihi regna sub oris
omnia victori cedensque volensque relinquo”.

635

Sic ait; huic contra fatur Pandulphius heros:
“Regna meis armis, quae maxima multaque iactas,
desine deberi: trahere huc prius ante superbos
Italiae populos, tentoria nostra subito.
Illic, ni fallor, faxo nova foedera firmes”.

640

Dixerat, et regem dextra laevaue trahebat
afflictum, et miseris urgentem pectora curis.
At procul insidijs et multa fraude Biaon

645

* 627 Scaevior] acrior R, *del. et corr. in mg* Scaevior *R*₁ 633 sed] vel R, *del. et add. sup. lin.* *R*₁

** 629 iunctis] victis *P* 630 premit] *in ras. Pa₁* 631 potuit captis haurire] *ins. captis inter caelum et potuit*
W 639 cedensque] cedens *V₁* 640 armis quae] armisque *F* 644 illinc ni] *scrips. et del. enim inter illinc et ni*
Ro

cingitur in notas turbandi foederis artis.

Illum tum memorant incensum numine et ira,

arma nefanda manu et diras hausisse sagittas.

650

Arcum laeva viri, laevam cita dextra papillam,

hastaque prima manumque tenax, nervumque sonantem

contigit, at laevamque fugax arcumque sagittae

cuspis, et horriferas it stridula lapsa per auras,

et venit, et magni Sismundi in nobile corpus

655

figitur, inque humero dextro pennata pependit.

Maximus extemplo magnos dolor occupat artus,

labitur, eque manu rex est avulsus, et usque

liber adit laetos violato foedere Iberos.

Hic Pandulphiades, postquam dolor ossibus imis

660

sedit, in hunc morem miseranda voce profatur:

“O Pater omnipotens, mihi cum miserabilis aevi
tempora pauca dares, meliorem impendere honorem
debueras: morti ne manu dimittere regem?

An varijs caruisse dolis haec foedera rebar?

665

Omnia credideram, quae nunc Notus horridus auras

iactat in aethereas: diris me fidere Celtis?

Me decuit sacris sceleratam adiungere gentem?

At tu, summe deum, triplici qui foedera sancis

fulmine, qui scaevos potis es punire tyrannos,

670

* 648- 649 *inter vv. 648 et 649 scrip.* Ille dolis circum iuvenem venit improbus astu / Callidus, atque animum furijs elatus amaris / Dicitur ante alios incensus numine et ira *R, del. et add. mg. sup. v. 649 R₁* 650- 651 *inter vv. 650 et 651 add. mg. ins..* Nec non et varios humero quos gesserat arcus / Corripuisse manu et nervo flexisse retorto (*recto ordine verborum litteris a et b appositis tamen restituto*) *R₁, del. R₂* 652 *nervumque] corr. R₁????*

** 651 *laevam] laeva sed. corr. al.m. V₂* cita] *citra V₂* 656 *figitur] fingitur sed exp. n V₁* 662 *Pater] parte ut vid. Ro* 668 *sceleratam] scelleratam Ro* 679 *summe] sume V₁* 670 *es] est del. et corr. es V₁*

respice mortalis casus, et foedera firma

ipse tua melior dextra”. Nec plura, recessit

saucius: huic magnus magno Iove natus Apollo

astitit, et nullis alijs perspectus eum dux

ipse manu iuvenem socios ducebat ad ipsos.

675

Obstupuit visis Pandulphi maxima proles:

“Ecquis es, o Superum, claro qui missus Olympo

venisti in terras, nostros ut forte labores

aspiceres primum caelo requietus in alto?”

Filius huic contra Latonae pauca Iovisque:

680

“Ipse ego progenies magni Iovis altus Apollo;

non equidem, non te linquam deus aequus inultum;

nec minor insigni tua te victoria fama

miserit in populos, campo qui viceris isto

congressus soli solo in certamine regi:

685

victor eris totas agitans in praelia turmas”.

Dixerat haec magnus magno Iove natus Apollo.

“Ista quidem nobis gratissima, Phoebe, tulisti:

ab Iove cuncta Pater; sed enim grave vulnus inermem

me premit; ipse tuum claro quin mittis Olympo

690

Paeona, qui medicas adhibet mortalibus artis?

* 690 claro] caelo *R*, claro *add. sup. lin R₁* olympto] ab alto *R*, olympto *add. sup. lin R₁*

** 676 Obstupuit] obstipuit *Ro* 677 ecquis] et quis *ut vid. V₁* es] est *del. et corr. es Ro* 682 equidem] aequidem
W, corr. *V₁* aequus] equus *P* inultum] multum *O Ro* 690 mittis] mitis *Ro* 691 Paeona] Poena *V₁*

*** 690 *Aen.* VII, 769

Sed venia Iovis ille patris iussuque venito,
ne Pater iratus stygias detrudat in undas
illum etiam, ut quondam; meministi cuncta, novusque
est meminisse dolor; curvo cum littore fractae 695
defudere rotae iuvenem, celeresque marinis
turbabantur equi monstribus, rapidoque tumultu
Hippolytum fuscis lacerum traxere quadrigis,
quem tuus exanimus stygio revocavit ab Orco
filius; Omnipotens sed enim indignatus, ut illum 700
fulmine terrifico stygiis intorserit undis.
Proinde Iovis magni quae sit sententia primum
disce, decet; posthac sanctis me Paeonis ulnis
siste, Pater, gnati: prosit mihi laureaserta
gestasse, atque artis placidarum hausisse Sororum”. 705
Huic contra placido respondit Cynthus ore:

*

** 694 etiam] *del. et corr. Ro* 696 rotae]rote *Pa₁* 697 turbabantur] turbantur *sed. corr. ba sup. lin. F* 698
fusus] fixus *ut vid. Ro* 699 tuus] *del. et corr. sup. lin. V₁* 700 ut illum] at illum *ut vid. Ro* 705 placidarum] pacid
arum *St.*

“Iupiter Oceanum dapibus visurus edendis
Aethiopum ad finis primos venit usque piorum,
bissenosque dies, nec plus remoratus, Olympum
ibit, ubi assiduis celebrantur limina divis.
Hic ego magnanimi quae sit sententia regis
et scire, et nato possum mandata referre”.
Dixerat haec magnus magno Iove natus Apollo

710

** 710 limina] lumina Ro 711 quae sit] *corr. ut vid. F*

*** 707-708 Hom. *Il.* I 523-525 708 Aethiopum piorum] Hom. *Il.* 424-425, *Od.* I 22-25

